

IVO VAN HOVE REGISSEERT 'SIEGFRIED' DE WORDING VAN EEN MONSTERPRODUCTIE

TEKST: INGRID HARMS FOTOGRAFIE: DENNIS DUIJNHOUWER

ALLE REGISSEURS KIJKEN OP TEGEN WAGNERS *SIEGFRIED*. DE LANGE SCÈNES TUSSEN TWEE PERSONEN IN DIT DERDE DEEL VAN DE *RING DES NIBELUNGEN* ZIJN MOEILIK SPANNEND TE MAKEN. IVO VAN HOVE HAD ER NIET ALLEEN ZIN IN, HIJ BESLOOT OOK TOT EEN RADICALE OVERZETTING NAAR DE EENENTWINTIGSTE EEUW.

M

ASSAMOORDENAAR op opera-affiche' kopte de Vlaamse pers toen de posters voor de nieuwste productie van de Vlaamse Opera verschenen. Het zelfportret met getrokken revolver van de student die in april dit jaar tweeënderig medestudenten van Virginia Tech University doodschoot, dient als aankondiging voor *Siegfried*, het derde deel in Richard Wagners *Ring des Nibelungen*, onder regie van Ivo van Hove. Toen de posters in het straatbeeld verschenen, had Antwerpen net de rechtszaak achter de rug van de man die uit blinde haat op straat twee mensen had doodgeschoten. 'Wansmakelijk,' schreef *Het Laatste Nieuws* over de posters.

'*Siegfried* is een opera over het schuldbesef van een jongeman die twee mensen vermoordt,' zegt Van Hove. 'Ik wil een parallel trekken tussen de wereld van Wagner en wat er nu gebeurt in onze maatschappij. *Siegfried* is een harde opera over geweld, dus kozen we voor een hard beeld. Inmiddels was er in Cleveland weer zo'n drama. De kranten staan er vaak vol van, dan mag de opera er toch ook over spreken?'

Van Hove, sinds 2001 directeur van Toneelgroep Amsterdam (TA), wordt veel gevraagd voor gast-regies. Recente producties: Ibsens *Hedda Gabler*, en Molières *De Vrek* en *De Misantroop* in New York, waarvoor hij belangrijke prijzen kreeg. Het Deutsches Schauspielhaus Hamburg, de Wiener Festwochen, het Festival van Edinburgh, Parijs, Verona, Rome, Lissabon: overal weet hij publiek en kritiek te raken met zijn ensenceringen van het wereldrepertoire. Met deze Wagner-uitvoeringen voor de Vlaamse Opera is Van Hove terug op de plaats van zijn debuut als operaregisseur: in 1999 deed hij hier Alban Bergs *Lulu*. Bij De Nederlandse Opera deed hij sindsdien Janaceks *De Zaak Makropoulos* (2002) en *Iolanta* van Tsjaikovski (2004). Altijd in samenwerking met vormgever en partner Jan Versweyveld.

Begin juni dit jaar. In Antwerpen presenteren Van Hove en Versweyveld hun *Siegfried*-plan. Operadirectie, dramaturgie, productie en techniek luisteren, het duo vliegt door de drie acten. 'In *Die Walküre*,' zegt Van Hove, 'hebben we een lichtreclame gezien van Electronics Inc. In *Siegfried* zijn we achter in die winkel en kijken tegen de ingang aan.' Al snel geeft hij het woord aan Versweyveld, op zijn goudkleurige titaniumbriem met getinte glazen na een onopvallende man. Die zegt: 'De wereld van Siegfried zit in een laptop, zijn leefomgeving is het computerium dat hij met Mime deelt.' Hij toont reeksen beelden, vertelt wat hem voor ogen staat: kabels, graffiti, afgeragde flipperkasten, maar ook een natuurachtige plek. Zijn ideeën voor de destructieve scènes maken huiverig.

Het doet me duizelen: de vernietiging van Mimes plek, de dood van reus Fafner, de Waldvogel vermeerderd tot een groepje jonge jongens, het laatste gesprek tussen de bestof rondlopende ('*nine eleven!*') Erda en Wotan, de zwarte sneeuw die dan al zal dwarrelen en de slotscène met het ontwakken van Brünnhilde.

'Het is de opera van het puin,' rondt Van Hove af, 'met daartussen mensen die maar door ploeteren, die een eigen wereld opbouwen van heldendom, uitlopend op moord. Columbine High, Virginia Tech.' Dan is hij weg, examineren op de Antwerpse Toneelacademie, dan door naar Amsterdam waar vier dagen later zijn zeseneenhalf uur durende Shakespeare-project *Romeinse Tragedies* van TA in première gaat.

FLADDERENDE KIP

Vier maanden later. In de veelspiegelige Lullyzaal van de Gentse Schouwburg verwelkomt Van Hove de direct betrokkenen bij het maken van *Siegfried*. Zangers, muzikale leiding, zijn creatieve team. Vurig, een tikje gespannen, vertelt hij over 'een *Ring* voor mensen van nu, voor de eenentwintigste eeuw. *Das Rheingold*, met de digitale snelweg als metafoer voor de rivier en Wotan met een plan voor de wereld, was een positieve opera. Met *Die Walküre* zoomden we in op de metropool van de toekomst, met catastrofale persoonlijke drama's. Een opera van het verlies. In *Siegfried* zoomen we verder in, en komen we in één huis. Er is duisternis, hoop, ambiguïteit. Is Siegfried de Vrije Held?'

Het toneelbeeld is immens en grauw. Overal monitoren en computerschermen. Een kleurige glazen graffitiwand met duivelse draken, Dracula's, de woorden IRAQ en een omgekeerd FUCK. Een jongenshoek, met opgezette dieren. Een keukenblok, een versleten tv-stoel, werktafel en bed. Achterin de toegangsdeur van de elektronicazaak. Het thuis van Siegfried (wees van Siegmund en Sieglinde) en Mime (de dwerg die hem opvoedde) is unheimisch.

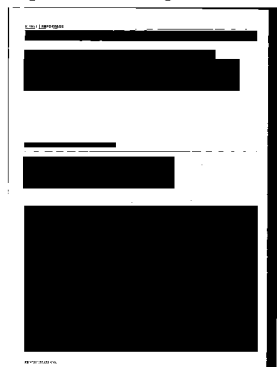
Maar op deze ochtend is het vol leven. Naast de vleugel staan aaneengeschoven tafels voor de muziekdramaturg, dirigent, de videodesigner, Jan Versweyveld en assistent, en de regietafel met aan de kop Van Hove, twee assistenten, de dramaturge en de voorstellingsleiding.

Om twee uur begint de eerste repetitie. De pianist zet in, Mime (Peter Bronder), een kleine rossige Brit, zingt meteen voluit. Siegfried (de Canadees Lance Ryan) is een onbekende; ze hebben hem nog niet eerder gehoord. Hij was niet Van Hoves eerste keuze. De zanger die de hoofdrol oorspronkelijk zou vertolken, durfde het bij nader inzien niet aan. Hoe klinkt Ryan? Kleinjes van vertrouwen gaan over de tafels.

'Stop!' roept Van Hove naar de pianist. Mime krijgt op het hart gedrukt dat hij een mens van vlees en bloed moet neerzetten, niet de fladderende kip die doorgaans van het personage wordt gemaakt.

Van Hove schiet terug op zijn stoel en voort gaat het. Intussen loopt er een filmploeg van de VRT rond, inspicieën sjuouwen, technici kijken peinzend omhoog, Versweyveld en rechterhand Roel schuiven met kasten en stoelen. Videoman Tal, een stille bleke Amerikaan, goochelt geconcentreerd op zijn laptop.

'Stop!' Voor de zoveelste keer is Van Hove bij Mime en doet hem voor, trefzeker en rustig, hoe de dwerg gespannen met zijn beeldschermen in de weer is. Aan de regisseur lijkt een begenadigd acteur verloren gegaan. Met enthousiasme werpt hij zich op de scène. Mime is te duidelijk, te energiek, staat te veel op één plek, gebruikt zijn ruimte niet. De opkomst van Siegfried ziet

er soepel uit, maar zit nog niet achter zijn gametafel of Van Hove grijpt in. 'Elkaar negeren. Jij, de ondankbare, en Mime kennen elkaar door en door, het is *the same old song*.'

Half vier. Pauze. Bijna iedereen verdwijnt naar de kantine. Ivo van Hove zit achter zijn tafel te schrijven. Jan Versweyveld kleedt Mimes keuken aan. Legt oude kranten neer en scheurt bleekselderij.

Vier uur. Mime zingt heel goed, maar het acteren wil niet. Van Hove moet steeds overeind om de scène in de keuken scherper, bozer te maken. Flats! slaat hij een prei stuk op het aanrecht, gooit hij met spullen. Zó! Mime knikt begrijpend. 'Jan!' roept Van Hove. Versweyveld staat al naast hem. Er moet een andere luie stoel komen, voor Mimes hoek. De regisseur praat met de zangers over hun relatie in het verhaal. Dramaturge Janine Brogt komt erbij, en de muziekdramaturg luistert mee. De concentratie is hoog, het tempo niet te stuiten. Met een zwaai zet Van Hove zich weer aan de tafelpunt, assistent Frans als een schaduw in zijn nabijheid. 'Ja. Beginnen maar!' Terwijl Siegfried geërgerd en vol minachting Mimes stoel omvertrapt, helt de regisseur naar Versweyveld, die met Roel op de laptop plattegronden en lichtschema's bestudeert: 'Er moet een bed komen in Siegfrieds kamer.'

Het is even voor vijf. 'Stop! Thank you. That's it for today.'

Van Hove trekt zijn jasje aan, pakt zijn papieren, zet zijn mobiel aan en is vertrokken. Versweyveld haast zich nu ook de zaal uit. Samen zullen ze naar hun Antwerpse woning rijden en morgen om tien uur weer hier zijn. De dramaturgen praten nog na en zijn het eens: Mime is alleen bezig met mooi zingen. Hij moet er zijn! Hij luistert niet naar Ivo. Weet zijn rol zelf al te goed. Ivo moet ingrijpen, meent Brogt.

'We zijn bezig met het wereldrecored *Siegfried* ensceneren,' zegt ze een paar dagen later. 'De repetitietijd is erg kort, Ivo houdt van die druk. Maar voor de techniek en vooral het complexe videodeel is het lastig. Als wij repeteren, kunnen zij op de scène niets doen.' De ervaren Brogt (ze was jaren hoofd dramaturgie van TA onder Gerard-Jan Rijnders) raakt niet snel uit haar evenwicht. Ze kent Van Hove al jaren en werkte onder meer met hem samen aan zijn opera's voor DNO. Voor *De Ring* deed hij weer een beroep op haar. 'Dit is *once in a lifetime*. Als we straks klaar zijn, met *Götterdämmerung* in de zomer van 2008, heb ik er zes jaar van mijn leven in zitten.'

Vooraf het begin was moeizaam: 'De beste methode bleek om het per opera, in volgorde, aan te pakken. Niet de hele moloch ineen willen vatten. In sessies van twee uur gingen we aan de slag. Dat liep bijna altijd uit op onenigheid. Ik had de partituur, tekst, achtergronden goed voorbereid, Ivo wilde snel tot een concept komen. Maar je moet het verhaal kennen om de inhoud te doorgronden. Je kunt pas van iets weggaan als je weet wat het is. Struikelend zijn we voortgegaan. Werken aan *De Ring* is uitvinden hoe je aan *De Ring* moet werken. De eenentwintigste eeuw: dat had Ivo altijd al voor

ogen. Toen was het stadsconcept te pakken had- den, raakte alles in een stroomversnelling.'

NIEUWE GAME

Tien uur. Dag twee. De open kasten in Siegfrieds 'vak' zijn nu decoratief gevuld met vliegtuigen, vechtfiguren, dierlijke skeletjes en iets dat lijkt op een automatisch geweer.

Bouw jij mij een bed om zacht in te slapen / dan valt het slapen mij zwaar. / Wil je mij leren listig te zijn, / liever blijf ik dan doof en dom. / Ik hoef jou maar / even gade te slaan, / of ik verfoei / al wat jij doet, zingt Siegfried zijn gehate pleegvader toe.

'Stop!' Van Hove moet wéér extra aandacht besteden aan het spel van Mime. Mime krijgt iets dwarsigs. De nieuwe stoel is hem te diep. En hoe moet hij Siegfrieds laptop afpakken? Van Hove loopt weg. Brogt en de regiessistent buigen zich over de zanger. Daar is de regisseur weer. Een en al aandacht. Naar de stoel wordt gekeken. Mime moet goed bedenken dat hij van Siegfried houdt. 'Kijk naar hem. Zing vanuit je eigen verlangen. Wees emotioneel. Je wilt erkenning, *you want to be loved*. Denk terug aan de scène in *Rheingold*, over het verlangen naar harmonie, je diepste wens. Je bent, één moment, oprecht!' Hij speelt hem voor, de vuisten wanhopig gebald, op de knieën vallend, roerend.

'Tal,' gebaart hij even later naar de videoman, 'Er is een nieuwe game waarin jonge mensen leren hoe zich te gedragen in het leven. Kijk je daar eens naar, misschien iets voor Siegfried?' In het koffiekwartiertje hangt hij achterover in de halfduistere zaal en denkt na. 'Er klopt iets niet,' mompelt hij. 'Hier heb ik geen zin in.'

Hij doelt op eerdere discussies met Bronder, tijdens de repetities van *Das Rheingold*. 'Peter is gewend die rol op een bepaalde manier te spelen, maar er is niet één waarheid, één opvatting. De vorige keer heb ik hem kunnen overtuigen, ik ga niet weer eindeloos argumenteren.'

Nu dreigt Siegfried uit zijn concentratie te raken. Van Hove ziet het en besluit even iets uit te proberen met het geweer en een bewakingscamera. Maar het video- en computergedeelte is nog *work in progress*, constateert de regisseur. Geërgerd wijst hij naar een opgezet hondenskelet voor zijn voeten. 'Wat moet dat hier?' Spanning vonkt tussen regisseur en vormgever. Van Hove vraagt zich af 'waarom er zoveel geslept moet als alles toch op schermen is.' 'Het is alleen even op schermen,' antwoordt Versweyveld koeltjes, zonder op te kijken. De rest van de ochtend zal Van Hove vergeefs zijn aandacht proberen te trekken. De vormgever en zijn assistent hebben het erg druk met oplossingen bedenken.

NIEUWE INSPIRATIE

Versweyveld, in de lunchpauze: 'Vooraf moet ik Ivo niet te veel lastig vallen met tekeningen, plannen, maquettes en zo. Hij wil liever niet in zijn fantasie belemmerd worden tijdens het maakproces. Misschien omdat het zijn fantasie een beetje beknot. Ofwel denkt hij: als het er staat, ga ik er wel mee aan de slag.'

Gelukkig, de volgende scène gaat wél goed. Van Hove is opgelucht. 'Mime is vader en moeder tegelijk. Iemand met vele gevoelens. Niet die antisemitische projectie (Wagner maakte van Mime een gluisperige, machtsbeluste dwerg, door iedereen gehaat – IH). Dat is belangrijk. Dat moet er goed uitkomen.'

Hij leidt me naar de kamer van de intendant, waar hij tussen de bedrijven door mailt, belt en stevig, zelf meegebracht brood eet.

'Ze zeggen: als je *De Ring* regisseert, verandert je leven. Ik ben er aangenaam van geschrokken. Er zit zoveel inhoud in, het heeft zoveel lagen. Het heeft voor mij een deur opengezet. Naar filosofen, sociologen die ik daarvoor niet kende. Benjamin Barber, Zygmunt Bauman. Het heeft me nieuwe inspiratie gebracht. Alles wat ik de laatste tijd gemaakt heb, zijn bijna spin-offs van *De Ring*. Zonder *Ring* geen *Romeinse Tragedies*, bijvoorbeeld. Toen we bezig waren met *Das Rheingold* en die situeerden in de wereld van de ceo's, wilde ik meteen een politiek parallelproject maken met TA. Daar waren we aan toe.' In de Amsterdamse Schouwburg ontrolden Van Hove en Versweyveld met de Shakespeare-cyclus een multimediale tragedie van oorlog, liefde en verraad. De hartstochtelijk spelende acteurs, de van alle kanten aandacht zuigende informatie via beeldschermen en videobeelden, trokken de toeschouwer onontkoombaar mee in het nu. Boeiend hoe een internationaal befaamd regisseur van onze tijd een nieuwe theatrale taal vindt met behulp van een negentiende-eeuwse componist uit Duitsland.

'Alle regisseurs kijken tegen *Siegfried* op. Het is mijn favoriet. De theatraliteit van twee mensen op de scène die er veertig minuten lang met elkaar uit moeten komen, vond ik in eerste instantie aantrekkelijk. Maar het is lastig. Er zijn zangers die een rol zo vaak gezongen hebben dat ze die heel goed kennen en die als een regisseur iets vraagt, weten of iets mogelijk is of niet. Er zijn ook zangers die een opera vaak gezongen hebben en zich hebben vastgezet in een bepaalde opvatting over een rol. Dat vind ik moeilijk. Ik blijf altijd rustig. Wat ik vraag, is gebaseerd op wat daar staat, niet op iets wat ik zelf verzonnen heb. Ik heb gemerkt dat je met redelijkheid, goed voorbereid zijn, de materie kennen, elke zanger op een bepaald moment verovert. Met Peter, Mime, komt het beslist goed.'

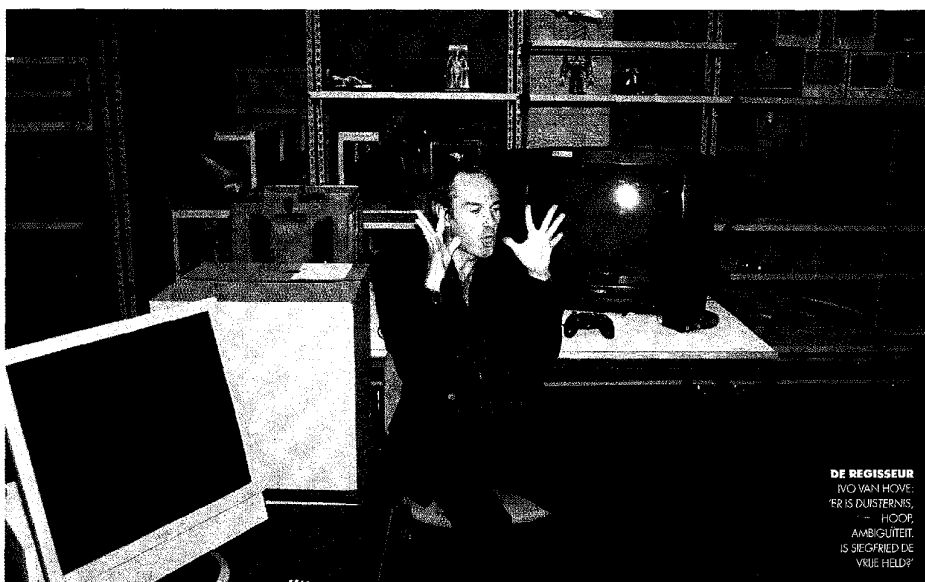
'Siegfried' van de Vlaamse Opera ging op 4 november in première in de Schouwburg te Gent en is daar nog te zien tot en met 1 december. Informatie: www.vlaamseopera.be en www.ringvlaamseopera.be

MIME KRIJGT IETS DWARSIGS. DE NIEUWE STOEL IS HEM TE DIEP. EN HOE MOET HIJ SIEG-

**FRIEDS LAPTOP
AFFAKKEN?
FLATS! SLAAT
VAN HOVE
EEN PREI STUK
OP HET
AANRECHT,
GOOIT HIJ MET
SPULLEN. ZÓ!
'HET IS DE
OPERA VAN
HET PUIN, MET
DAARTUSSEN
MENSEN DIE
MAAR DOOR
PLOETEREN'
'IK WIL EEN
PARALLEL
TREKKEN
TUSSEN DE
WERELD VAN
WAGNER EN
WAT ER NU
GEBEURT'**

DE ZANGERS
SIEGFRIED (JANCE
RYAN) EN
BRÜNNHILDE (JAYNE
CASSELMAN) MET DE
REGISSEUR

DE REGISSEUR
IVO VAN HOVE:
'ER IS DUISTERNIS,
— HOOP,
— AMBIGUÏTEIT,
IS SIEGFRIED DE
VRIJE HELD?'

DE DRAMATURGE
JANINE BROGT: 'WE
ZIJN BEZIG MET HET
WERELDRECORD
SIEGFRIED
ENSCHENEREN'

SAMENWERKING
DRAMATURGE BROGT
EN REGISSEUR VAN
HOVE WERKEN AL ZES
JAAR AAN DE RING